

DESCOPERIRI ÎNTÎMPLĂTOARE LA CIACOVA, JUD. TIMIȘ

de

ORTANSA RADU¹

În februarie, 1971 la C.A.P. Ciacova, pe locul numit „Gheorghianu“, cu ocazia săpăturii pentru o casetă în care să se monteze o basculă, muncitorii au descoperit mai multe obiecte, pe care le voi prezenta pe rînd :

O cană, care după formă, pastă și factură aparține unui mormînt de incinerare din epoca bronzului și trei schelete, dotate cu inventar, dintr-o perioadă post romană.

I. *Cana* (fig. 1) este de formă tronconică în partea inferioară, are mijlocul bombat, gîtul aproape cilindric, gura largă cu buză răsfrîntă și îngroșată. orizontal. A avut o toartă trasă din marginea buzei și prinsă pe mijlocul bombat, însă nu s-a păstrat. Mijlocul este împărțit în registre, prin grupe de linii verticale, plecate de la baza gîtului pînă pe mijloc. În registrele libere sînt trei proeminențe mici, conice, limitate în semicerc de alveole mici, executate probabil cu un pai. Pasta vasului este de calitate bună, netedă, de culoare cenușie-închisă. Înălțimea vasului este de 9,7 cm diametrul gurii de 8,3 cm al mijlocului de 10 cm al fundului de 4,4 cm.¹

După afirmațiile localnicilor, în aceeași groapă s-au descoperit trei schelete, culcate pe spate, orientate cu capul spre sud-est. Între femurile unuia, s-au găsit două săgeți de fier, de formă rombică, una întreagă, cealaltă fragmentară, ambele puternic oxidate, avînd lungimea de 8 cm și lățimea maximă de 6,5 cm (fig. 2). După formă și tehnică, sînt asemănătoare aceloră descoperite în mormintele avare de la Sînpetru-German Jud. Timiș.²

În inventarul celui de-al doilea mormînt s-au descoperit două brățări și un fragment de inel. Ambele brățări (fig. 3 a și b) sînt confecționate din bare de bronz de secțiune circulară cu capetele desfăcute subțiate la vîrf — un capăt al uneia este deformat prin batere. Brățara (b) are grosimea barei de 5 cm. În majoritatea lungimii este acoperită cu o patină nobilă lustruită, spre capete însă, patina se îngroașă și devine malignă în unele porțiuni. Este ruptă și are diametrul de 7,3 cm. și 6,7 cm. Brățara (a) nu prezintă patină, întrucît muncitorii au îndepărtat-o prin frecare. Diametrul ei este de 7 cm iar grosimea barei de 0,3 cm.³

¹ Analogii pentru formă, tehnică, decor, culoare, se află între ceștile găsite în cîmpul de urme funerare descoperite la Cruceni, Biled, Bobda, aflate în colecția Muzeului Banatului—Timișoara.

² Analogii în Materiale și cercetări arheologice, VIII, 1962, pag. 737, fig. 7,5 ; Idem ,V, 1959, pag. 237, fig. 1,7. Dacia, n.s. X, 1966, pag. 278, fig. 18, 22. idem, pag. 283, fig. 23, 5,6 ; 14,20.

³ Ibidem, pag. 283, fig. 23, I, 16, 17, 22. Idem, Materiale, VII, pag. 557, fig. 6,8.

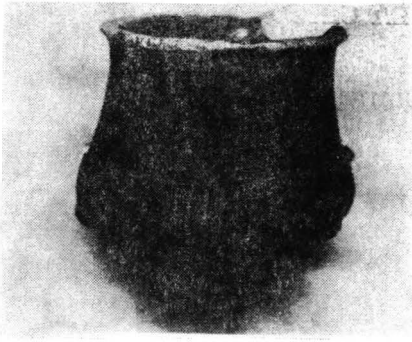

Fig. 1.

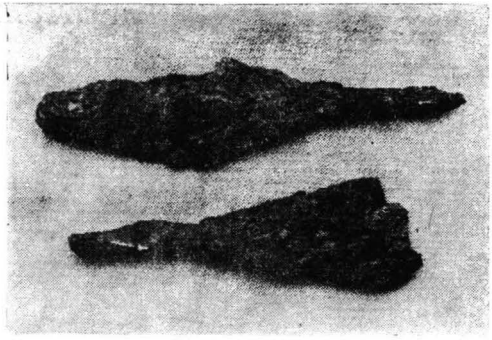

Fig. 2.

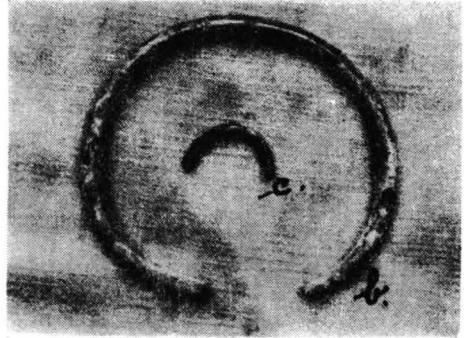
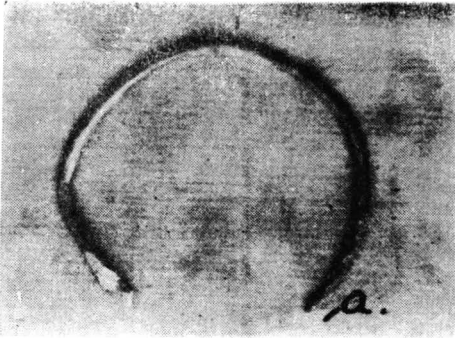

Fig. 3.

Din același complex face parte și fragmentul provenit probabil dintr-un inel de buclă, de secțiune triunghiulară, cu diametrul de 2 cm și grosimea de 0,2 cm. ⁴ (fig. 3 c).

Celui de-al treilea mormînt îi aparține un inel (fig. 4) din sîrmă dublă de bronz cu capetele înfășurate în spirală în mijlocul feții exterioare și terminate prin înfășurarea lor de-o parte și de alta a decorului spiralat. Este acoperit cu o patină splendidă nobilă, de culoare verde-deschis și lucioasă. Diametrul inelului este de 2,4 și 2 cm. ⁵

Tot mormintelor, fără a putea preciza însă căruia dintre ele, îi aparțin și două bare de secțiune rectangulară, una din cupru, lungă de 7,8 cm, cealaltă de argint fin, lungă de 9 cm. După unele indicii, am dedus că ambele au fost părți componente ale unui colier, dar în urma curățirii și a îndreptării lor de către cei ce le-au descoperit, nu pot fi determinate decît cu multă aproximație.

Din cele relatate pînă aici, precum și pe baza inventarului pe care muzeul nostru îl deține în colecția sa, provenit de la Ciacova în decursul anilor, rezultă că pe aceste locuri au existat condiții propice dezvoltării vieții și activității oamenilor.

DURCH ZUFALL ENTDECKTE ARCHÄOLOGISCHE FUNDE IN CIACOVA (TIMIȘ)

ZUSAMMENFASSUNG

Die Autorin beschreibt archäologische Funde, die zufällig von einer Arbeitergruppe in Ciacova—Kreis Timiș, im Jahre 1971 entdeckt wurden. In den Grabstätten wurden eine kegelstumpfförmige Kanne, zwei rhombusförmige eiserne Pfeile (eine ganze und eine zerstückelte), zwei Armringe und ein Ringbruchstück, ein doppelter Bronzedrahtring, zwei Stäbe mit rechtwinkligem Querschnitt — einer aus Kupfer und einer aus feinem Silber (wahrscheinlich Halskettenteile), vorgefunden. Diese Stücke neben anderen archäologischen Funden, die in den Sammlungen des Banater Museums aufbewahrt werden, beweisen eine Lebenskontinuität in dieser Gegend bis zum Jahre 1470, in welchem diese Ortschaft zum ersten Male schriftlich unter dem Namen Kewche belegt ist.

⁴ Analogii ca material, tehnică de confecționare, în Hampel un cercel, găsit în Ungaria la Szeged, datat în sec. IX—X e.n. în A.É. vol. XIV, tabla LII.

⁵ N. Ilieșiu, Comunele din Jud. Timiș, manuscris, pag. 186.

de

CORNELIU POPEȚI

Prima jumătate a secolului al XIX-lea marchează apariția unui număr însemnat de lucrări consacrate românilor, unele dintre acestea ciștigându-și merite deosebite în propagarea în apusul Europei a cauzei poporului nostru, a aspirațiilor sale de libertate și unitate. Opere ca : *La Roumanie* (1844), *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain* (1847), *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie* (1850) sau *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie* (1859), sînt edificatoare în acest sens. Astfel H. Deprez, în *La Moldo-Valachie et le Mouvement roumain*, urmărind rădăcinile istorice ale unității poporului român, îl consideră pe Horea continuator al operei marilor principii ai Moldovei și Țării Românești, purtător al ideii de libertate și unitate națională¹.

Autorii acestor lucrări contribuie la stimularea și sprijinirea năzuințelor poporului român. Prin scrierile lor, ei pun în centrul atenției europene năzuințele de libertate socială și națională a românilor². De altfel, această „problemă orientală“ era dezbătută cu un interes deosebit de către opinia publică occidentală. Tot mai răspîndite devin idei, ca acelea, că sîntem un neam nobil, capabil de civilizație și propășire ; că purtăm în înfățișarea și mai ales în graiul nostru, urmele poporului roman ; că ni s-au călcat în decursul istoriei drepturile prevăzute în tratatele noastre ; că avem bogății naturale, că putem fi utili politicii europene³.

Conștiința noastră națională, readusă la viață din pornire proprie românească, prin școală, cultură și tradiții, găsește o adeziune favorabilă la purtătorii ideilor înaintate ale vremii, veniți pe meleagurile noastre, constituind și un prim contact al aspirațiilor seculare ale poporului nostru cu reprezentanții opiniei publice europene cele mai înaintate. Începînd cu perioada din jurul anului 1840, acțiunea pornită pentru lămurirea chestiunii românești în fața străinătății, în general, și a Franței, în special, prinde din ce în ce mai trainice rădăcini, își precizează tot mai mult tendințele, își clarifică punctele de vedere, iar unele rezultate se și fac simțite. O stăruitoare activitate se desfășoară în fața cititorilor, învățaților și oamenilor politici ai Franței, activitate din ce în ce mai vie, mai cuprinzătoare ca semnificație⁴. Călători, savanți, literați, diplomați, străbat

¹ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*. București, 1967, p. 389.

² *Ibidem*, p. 390.

³ V. Haneș, *Formarea opiniunii franceze asupra României în secolul al XIX-lea*, vol. I—II, București, 1929, p. 180.

⁴ *Ibidem*, p. 181.

țările noastre și se simt prin propria lor rațiune, obligați să-și spună cuvântul în privința soartei poporului român. Informații prețioase despre principate capătă Apusul de la Vaillant, Colson, Kotzebue, doctorul Dominique Athanase Guillaume, ducele de Ragusa, Marmont, sau englezul John Paget ⁵.

În cadrul acestor începuturi de apropieri ale poporului român cu opinia europeană, considerăm a nu fi lipsite de interes, destăinuirile și părerile unui călător prin Transilvania, din anii premergători revoluției de la 1848. Este vorba de francezul Auguste de Gerando, apropiat de cercurile guvernamentale din Ungaria și Transilvania, după cum de altfel, singur mărturisește. Paginile acordate românilor din Ardeal, în lucrarea sa *La Transylvanie et ses habitants* (apărută la Paris în anul 1845), ocupă un loc însemnat între scrierile vremii. Dar unele opinii referitoare la poziția reală ocupată de români din Transilvania, au surescitat chiar imediat după apariția cărții, aprige controverse, ale căror purtător s-a desemnat George Barițiu ⁶.

Auguste de Gerando s-a născut la Lyon în anul 1820, se căsătorește în 1840 cu contesa maghiară Emma Teleki și decedează la Dresda în 1840. Este autorul mai multor lucrări, printre care cităm : *Essai historique sur l'origine des hongrois* (Paris, 1844) și *L'esprit publique en Hongrie depuis la révolution française* ⁷.

Cartea lui A. de Gerando, apărută la Paris în 1845, la un an după vizita întreprinsă de autor în Transilvania, reflectă contactul acestui călător cu aspectele complexe ale unei lumi necunoscute pînă atunci de el — ca de altfel și de către contemporani —, aspecte pe care nu va reuși să le înțeleagă pe deplin, cu toate că nu a fost lipsit de bunăvoință.

Deși marele istoric N. Iorga consacră o pagină în voluminoasa sa lucrare, *Istoria românilor prin călători*, descrierile făcute de A. de Gerando privitoare la români, conținutul cărții franțuzești este reflectat foarte sumar, fapt care reiese și din spațiul redus acordat acesteia. Alte mențiuni despre opera călătorului apusean le găsim în lucrarea acad. D. Prodan, *Suplex Libellus Valachorum* ⁸, sau în monografia lui V. Netea dedicată lui George Barițiu ⁹.

Lectura cărții lui A. de Gerando oferă o gamă largă de informații privitoare la românii transilvăneni, informații pe care le considerăm interesante, chiar dacă uneori acestea sînt umbrite de imagini deloc ferice, făcute însă cu bună credință, deoarece autorul nu era scutit de tributul pe care îl revendicau relațiile sale foarte apropiate cu reprezentanții claselor conducătoare maghiare (era căsătorit, după cum am amintit, cu contesa Emma Teleki). El își însușește unele din concepțiile acestei clase,

⁵ Informații despre acești călători, vezi la N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, ed. a II-a, vol. IV, București, 1929, p. 163 ; C. Bodea, *Contribution a la historie de la révolution de 1848—1849 en Transylvanie et en Hongrie. John Paget*, în *Nouvelles études d'histoire*, II, București, 1960.

⁶ G. Barițiu, *Reflexii la descrierea românilor prin A. de Gerando*, în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, anul VIII, 1846, nr. 6—7.

⁷ Vezi, s. v. A. de Gerando, în *Revai Nagy Lexicon*, I, Budapesta, 1912.

⁸ Vezi nota 1.

⁹ V. Netea, *George Barițiu. Viața și opera*, București, 1967.

concepții pe care nu le-a putut evita și pe care ar fi putut să le pună la îndoială numai prin cunoașterea și, mai ales, prin înțelegerea în profunzime a unor fenomene. Acest din urmă deziderat nu l-a putut satisface întotdeauna, poate și datorită faptului că unui călător lucrurile de fond îi sînt mai puțin accesibile, oricît de perspicace ar fi. Aceste începuturi de contacte ale unor străini cu românii fiind încă rare, A. de Gerando nu a putut beneficia de surse bune de informații.

Încă de la începutul cărții, cărturarul francez se arată surprins de faptul „că nu toate satele din Ungaria sînt sate ungurești“, iar diversele „națiuni“ care au dominat rînd pe rînd aceste ținuturi nu s-au asimilat cu locuitorii autohtoni¹⁰. Autorul arată în continuare, că în urma cuceririi acestor regiuni de către maghiari, românii au fost împinși spre nord și sud, bogatele cîmpii din centru intrînd în stăpînirea cuceritorilor¹¹. Menționăm că itinerariul lui A. de Gerando includea valea Mureșului, nordul Transilvaniei, Zarandul, Clujul, Blajul, ca apoi să coboare în Hunedoara, astfel că referirile sale privesc mai mult pe românii din aceste părți¹².

Tot timpul călătoriei sale, călătorul francez a fost frapat de numeroasele bogății naturale ale țării pe care o vizita, enumerînd minele de argint, aramă, plumb, mercur, zinc, arsenic, cobalt, bismut, telurii, pietre prețioase etc.¹³.

Deși rezervă un capitol special românilor, pe tot parcursul lucrării, el nu pierde nicicînd ocazia de a face referiri la aceștia. Românii sînt „fii ai dacilor învinși și ai colonilor implantați de Traian, sînt un popor care pe limba sa se numește român, care a conservat nu numai idiomul și fizionomia cuceritorilor, dar care dintre toate popoarele a păstrat cel mai fidel ideile lor și obiceiurile lor și totuși Dacia nu rămase provincie romană decît 170 de ani“¹⁴.

Numeroasele urme ale stăpînirii romane în Dacia trezesc, de asemenea, admirația călătorului francez, care consideră că astfel de urme bogate nu există nici în Spania, nici în Gallia și nici chiar în Italia. Plină de interes este și constatarea existenței a numeroase „locuri“ (cîmpii), care poartă numele lui Traian — prezent încă în memoria poporului român —, în Moldova, Țara Românească și Transilvania, ceea ce lasă să se întrevadă că autorul nu este străin de ideea originii comune a poporului din cele trei țări românești¹⁵.

A. de Gerando este convins și de continuitatea românilor pe teritoriul pe care îl ocupă astăzi, spunînd că „descendenții românilor, poporul pe care Aurelian nu-l luase cu el, subzistă încă“¹⁶. „Ei, românii, aveau șefii lor naționali, cînd fură subjuogați de maghiari“¹⁷. Apoi, autorul descrie cucerirea Transilvaniei de către maghiari în secolul X, amintește pe secui ca fiind o fracțiune a acestui popor de cuceritori, iar despre saxoni (sași,

¹⁰ A. de Gerando, *La Transylvanie et ses habitants*, Paris, 1845, p. 2.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 35.

¹³ *Ibidem*, p. 40.

¹⁴ *Ibidem*, p. 45.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 46.

¹⁷ *Ibidem*.

n.r.) admiși în secolul XII în Transilvania, vorbește ca de niște coloni. Aceste trei „națiuni“ își au administrația lor distinctă, drepturile și privilegiile lor aparte, toate prerogativele fiind consfințite prin „unirea“ instituită solemn în Dieta de la Turda din anul 1545¹⁸. Sub cele trei „națiuni unite“, sînt românii, „vechii stăpîni ai pămîntului“ și „cei mai numeroși locuitori“, care nu posedă teritoriu și care sînt dispersați pe toată suprafața țării¹⁹.

Referindu-se la numărul populației transilvane, A. de Gerando constată inexistența unui recensămînt general, dar ia cunoștință de tabelele statistice întocmite pe confesiuni, dintre care ultimele au fost publicate în anul 1837 și pe care le citează în lucrarea sa²⁰. Identificînd pe români ca aparținînd cu toții religiei ortodoxe, saxonii fiind luterani, iar maghiarii și secui, catolici, calvini și unitarieni, cifrele obținute de autor sînt concludente pentru stabilirea superiorității numerice a românilor ardeleni.

Arătîndu-se impresionat de diversitatea peisajului, călătorul francez acordă un loc important în economia cărții sale și descrierii portului popular. Costumele — arată A. de Gerando — variază după națiuni, „cel mai pitoresc dintre toate este cel al românilor“²¹. Îmbrăcămintea femeilor este curată și elegantă; ele poartă o cămașă de pînză, ornată pe piept cu broderii din lînă roșie sau albastră. O centură roșie fixează pe corp cămașa, care este foarte scurtă și care întilnește o fustă lungă albă. În față și în spate flutură un șorț de lînă cu dungi colorate, numit „catrință“²². A. de Gerando se ocupă pe larg și de îmbrăcămintea bărbaților, descriînd totodată unele obiceiuri de la sate.

Trecînd prin Cluj, autorul reține denumirea dată de români acestui oraș, denumire pe care o consideră derivată din latinescul „Clus“.

Interesante sînt apoi relatările călătorului francez privitoare la „mișcarea intelectuală“ a românilor transilvăneni. El poposește la Blaj, vizitează reședința episcopală și colegiul din acest oraș, pe care le descrie destul de amănunțit. A. de Gerando arată că școlile din Blaj fac eforturi considerabile de ridicare culturală a poporului român, în condițiile în care locuitorii Ungariei și Transilvaniei, opriți mult timp de războaiele sîngeroase, pe calea civilizației, „se agită și merg către un viitor mai bun“²³. În această misiune de „culturalizare“, autorul acordă clerului român un rol principal, subliniind influența mare pe care o avea acesta în rîndul poporului. De asemenea, este amintită existența celor două culte, greco-catolic și ortodox, Blajul fiind reședința episcopiei unite. A. de Gerando este primit de către episcopul Blajului, cu care conversează în limba latină, fiind încîntat de ospitalitatea cu care este onorat; vizitează apoi colegiul, unde este însoțit de profesorul de filozofie Iosif Popp, un „tînăr inteligent“, ce cunoștea franceza, italiana, germana, latina, turca, maghiara și româna²⁴. Parcurgînd „cu plăcere“ sălile de studiu și clasele, cărtura-

¹⁸ *Ibidem*, p. 51.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 60.

²² *Ibidem*, p. 61.

²³ *Ibidem*, p. 211.

²⁴ *Ibidem*, p. 217.

rul francez ascultă „această dulce limbă românească, care îmi părea armonioasă ca venețiana“, fiind totodată „frapat de fizionomia inteligentă a mai multor elevi“²⁵.

În sfârșit, A. de Gerando încearcă să explice atitudinea românilor transilvăneni față de clasele conducătoare, pe care el le denumește cu noțiunea generală de „maghiari“. Amintind de rezerva pe care o avea în privința unui resentiment al românilor determinat de deposedarea drepturilor lor, înainte de vizita lui la Blaj, A. de Gerando, după șederea în acest oraș, se liniștește în privința clerului unit, pe care-l vede dispus la o acceptare a stărilor de fapt. Călătorul gândește la fel și despre preoții ortodocși, pe care îi consideră însă aflați sub anumite influențe străine. Cărturarul vorbește apoi că în Transilvania s-a format un partid român, al cărui organ este „Gazeta de Transilvania“, care apare încă din anul 1838 la Brașov. În ochii acestui partid, „maghiarii (clasele conducătoare, n.n.) sînt oaspeți incomozi care au venit să aducă tulburare în patrie; străini uzurpatori, care sînt pentru români, ceea ce turcii sînt pentru principate“²⁶. În continuare, A. de Gerando arată că maghiarii și românii sînt cetățeni ai aceleiași țări, că au luptat timp de secole pentru apărarea teritoriilor proprii contra puterii otomane și că unirea începută pe cîmpul de luptă, va trebui să se întărească în timp de pace. Pentru această „pace“ autorul atașat claselor guvernante — felicită nobilimea maghiară. După opinia sa, „burghezia“ se face vinovată de asuprairea maselor populare, tirania „este cea mai rea dintre toate“²⁷. Entuziasmul călătorului francez pentru nobilime s-ar explica poate și prin activitatea unor elemente cu adevărat progresiste în rindurile magnaților maghiari, cum a fost contele Szecsenyi, iar severitatea față de burghezie, prin aceea că autorul avea în vedere clasa „de mijloc“, parvenită și exploatare din Franța lui Ludovic-Filip. Mai mult, A. de Gerando își exprimă încrederea în capacitatea Dietei Transilvaniei de a rezolva favorabil nemulțumirea țăranilor români²⁸. Această optică, greșită nu schimbă deloc buna lui credință, deoarece afirmă mai departe „... noi nu ne ascundem simpatia pe care ne-o inspiră națiunea română. Popor roman, românii locuiesc nu numai în Ungaria și în Transilvania, dar și în alte provincii, aflate sub dominație străină, numărînd nu mai puțin de cinci milioane de locuitori“²⁹. Referindu-se la viitorul poporului român, el amintește unele preocupări ale vremii care preconizau „un fel de republică federativă al cărui nucleu să fie Moldo-Valahia“.

Continuîndu-și drumul spre Zlatna, A. de Gerando nu pierde nici un prilej de a se entuziasma în fața țăranului român, a ospitalității și a obiceiurilor sale. În mod deosebit îl impresionează dansurile, pe care le consideră moștenite de la romani³⁰. Țăranii din munții Zlatna, „aproape toți

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 219.

²⁷ *Ibidem*, p. 220.

²⁸ *Ibidem*, p. 221.

²⁹ *Ibidem*, p. 222.

³⁰ *Ibidem*, p. 230 și urm.

români, se disting printre cei din nația lor prin hotărîre, un spirit mai viu și o frumusețe remarcabilă³¹.

Capitolul al XIII-lea al cărții, intitulat „Valahii“, este dedicat în întregime acestora. Unele din ideile prezente în capitolul respectiv fuseseră tratate cu anticipație și în restul lucrării, așa că nu le vom relata pe toate în întregime. Ideea care persistă cel mai mult aici este vechimea românilor în Transilvania, precum și originea lor romană; numeroase datini le consideră ca moștenite din antichitate³². A. de Gerando insistă foarte mult asupra dansului românesc, arătînd că fiecare joc conține o anumită idee; de asemenea, el amintește de existența unor dansatori de profesie, țărani care colindă satele³³. În continuare, sînt descrise unele superstiții care circulau în popor³⁴.

Bisericile ortodoxe formează, însă, obiectul admirației sale³⁵. Obiceiurile țăranilor români continuă să-l preocupe, descriind căsătoriile, șezătoarea, salutul lor, precum și faptul că sînt foarte sociabili. Cel mai mult l-a impresionat ospitalitatea sătenilor români, oricît de săraci ar fi fost³⁶. A. de Gerando își exprimă și în acest capitol încrederea în viitorul popoului nostru³⁷. Relatînd asupra la care au fost supuși țărani români, autorul amintește marea răscoală din 1784, cînd Horea și Cloșca și-au întocmit un plan de luptă „ca niște generali abili“³⁸. Deși nu-l considera pe român războinic, scriitorul conchide că acesta odată înrolat în armată, este un bun soldat³⁹. A. de Gerando este în primul rînd un bun etnograf. Acest fapt reiese și din pitoreasca descriere prilejuită de înmormîntarea unui nobil român în al cărui cortegiu funerar se află 25 de preoți, iar la masa oferită de familia defunctului, participă 300 de nobili români și peste 1.000 de țărani⁴⁰. Relevînd din nou originea latină a limbii române, autorul arată că aceasta conține cîteva cuvinte grecești și un mare număr de cuvinte slavone⁴¹. Cultivarea limbii la români se face cu succes, în cadrul ei existînd o creație literară cu un caracter național⁴².

Unele din observațiile călătorului francez se repetă, altele nu prezintă un interes deosebit, iar cele care sînt nefericit concepute, formînd obiectul controverselor lui George Barițiu, devin cunoscute prin tratarea pe care am rezervat-o în acest spațiu reflecțiilor marelui cărturar și om politic român.

Părerile lui George Barițiu privitoare la cartea lui A. de Gerando, dezvăluie importante aspecte ale gîndirii sale social-politice⁴³. Cu toate părțile interesante din descrierea călătorului francez, cărturarul transil-

³¹ *Ibidem*, p. 285.

³² *Ibidem*, p. 309 și urm.

³³ *Ibidem*, p. 315.

³⁴ *Ibidem*, p. 316.

³⁵ *Ibidem*, p. 319.

³⁶ *Ibidem*, p. 330.

³⁷ *Ibidem*, p. 331.

³⁸ *Ibidem*, p. 332.

³⁹ *Ibidem*, p. 334.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 335.

⁴¹ *Ibidem*, p. 340.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ G. Barițiu, *op. cit.*

vănean nu poate accepta unele din observațiile acestuia, pe care le consideră „judecăți și date nu numai smintite, ci totdeauna și periculoase foarte”⁴⁴. De erorile comise, cel mai vinovat se face — opinează George Barițiu —, nu scriitorul francez, ci cei care i-au servit drept sursă de informație, în condițiile în care, după cum bine remarcă, „ce putea face un călător mai mult, decît să apuce și să scoată din izvoare precum i s-au împărtășit de alții aci în patrie ?”⁴⁵.

În primul rînd George Barițiu combate acuzația că gazetele românești din Brașov s-ar afla sub influența străină (rusească), arătînd totodată și sursa acestei păreri greșite. Cunoșcînd foarte puțin presa românească, maghiarii și sașii își formau despre foile ardelene o opinie mai mult din auzite. În cercurile maghiare reformiste era răspîndită prejudecata că gazetele românești ar propovădui panslivismul⁴⁶. De altfel, cu puțin timp înainte, George Barițiu a fost aspru muștrat la Viena pentru vătămarea intereselor Rusiei țariste. Această contradicție îl face să exclame, pe bună dreptate : „Sărac redactor românesc, dă odată cu capul de peatră și cu peatra de cap”⁴⁷. Luptătorul transilvănean respinge și ideea că foile românești s-ar ocupa cu politica, reafirmînd că sînt împotriva creării unui partid politic al românilor, așa cum crede D. Vaillant⁴⁸. La fel se dezice și de afirmațiile după care „Gazeta de Transilvania” „... s-ar cuprinde mai mult cu raporturile Moldovei și a Țării Românești, decît ar plăcea la oare cine”⁴⁹.

În condițiile unui regim absolutist, cînd gazetele românești erau mereu amenințate cu suspendarea, nebucurîndu-se de privilegiilor celor ungurești și săsești, cu elasticitate uimitoare, George Barițiu, știa să le mențină prestigiul, fără a prejudicia cu nimic soarta acestor foi. Semnificativă în această privință, este și scrisoarea învățatului ardelean adresată lui Ioan Maiorescu, scrisoare prin care semnatarul rîndurilor răspunde și unor români, pe care îi acuză pentru unele afirmații, cum că el încearcă, prin foile pe care le conducea, să abată atenția cenzurii. Astfel în această scrisoare amintită, cărturarul român arată că unii contemporani români „nu sînt mulțumiți cu nimic în lume și sînt desperați pentru viitor, așa și cu politica și maniera mea de publicist n-au fost mulțumiți niciodată... iar acum îmi scriau cu prea mare naivitate că ei se miră de aceea suspensiune cu atît mai virtos cu cît foile noastre erau foarte moderate. Ei săracii nu bagă de seamă că pe lîngă espresionile ce le mai moderate poate fi cineva foarte radical și că, fără a da cu ușa în casă după maniera d-lor, mai pe dindărătul casei, mai peziș, poți bate mult mai bine și mai sigur, și în urmă că contrarii încă nu au ochi și miros fin, căci se simt și văd unde lovești”⁵⁰. Chiar adoptînd această tactică, care a permis unora să-l acuze

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 6, p. 41.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ V. Chereșteșiu, *Intemeierea presei românești din Transilvania și activitatea publicistică a lui George Barițiu pînă la izbucnirea revoluției din 1848*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 51.

⁴⁷ G. Barițiu, *op. cit.*, nr. 6, p. 42.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 43.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Scrisoarea lui G. Barițiu din 5 aprilie 1850, publicată în „Convorbiri literare”, 1899, p. 904 și urm., după V. Chereșteșiu, *op. cit.*, p. 32.

ca moderat G. Barițiu în „Reflexiile“ sale, își exprimă concepția despre rolul publicațiilor românești. Acestea au fost aprobate „socotim că nu spre a apăra alte interese, ci patriotice și totdeodată românești acolo, unde pe român nu-l reprezenta sau nu știe sau nu vrea a-l reprezenta nimeni în jurnalistică“⁵¹.

Apărind gazetele românești de acuzația de a „nu fi prieten ai maghiarilor“, George Barițiu explică împrejurarea pe care o consideră că stă la baza acestei opinii. Este vorba de faptul că Dieta din 1841—1842 a hotărît să introducă limba maghiară, nu numai în locul celei latine ca „diplomatică și dicasterială“, ci și în toate școlile și în bisericile românilor în termen de zece ani. Arătînd că pînă la acest eveniment gazetele românești erau neutre, neamestecîndu-se în contradicțiile dintre celelalte naționalități din Transilvania, cărturarul ardelean reafirmă justetea atitudinii adoptată în paginile foilor sale, împotriva introducerii limbii maghiare în școală și biserică, mai ales în condițiile în care românii așteptau vreo ușurare tocmai din punctul opus, adică o hotărîre de a se ține măcar cîte un translator românesc la fiecare iurisdicție și dicasteriu din Transilvania, prin cari legile, orînduirile și poruncile să li se facă și lor cunoscute în limba suptă cu laptele mamei spre a le putea păzi cu atît mai ușor“⁵². Din acest citat se poate observa tactul marelui luptător român, care aducea argumente în spiritul intențiilor Habsburgilor de a forma „buni cetățeni“ ai Imperiului, pe lîngă faptul că el considera acest lucru o „curată datorință patriotică“⁵³.

Protestînd împotriva politicii de maghiarizare forțată dusă de clasele conducătoare, capitulul canonicilor uniți din Blaj „subscrie un feliu de protestație enerțioasă în cauza aceasta“, fără a fi o manifestare dușmănoasă — după cum arată G. Barițiu — ci „numai o împlinire de datorie către patrie“. Această atitudine a clerului unit din Blaj infirmă și informația pe care o deținea A. de Gerando și anume că foile românești din Brașov ar aparține românilor neuniți. Într-adevăr, această opinie exista la unele cercuri din Blaj, astfel că nu este de mirare că A. de Gerando a cunoscut-o și chiar și-a însușit-o⁵⁴. Oricum, prilejul este folosit de G. Barițiu pentru a reaminti privilegiile foilor din Brașov, precum și scopul anume: ... „ca pe lîngă păzire de neutralitate religioasă să se nevoiască a îndrepta moralitatea poporului român fără a-l întreba la care biserică umblă, a-i deschide un drum către o educație politică, fără a se învoi să facă vreo partidă politică, a-i arăta neapărata trebuință de a-și cultiva limba, ca pe una care o vorbește de unamieșaptesute ani și mai mult, și ca una carea îi va fi de organ al culturai poporului în biserică și școală“⁵⁵. În felul acesta George Barițiu își reafirmă ideile privitoare la limbă pe care o consideră drept expresie a caracterului național. De altfel legătura dintre ideea națională și iubirea limbii materne este un fenomen general în veacul al XIX-lea⁵⁶.

⁵¹ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 44.

⁵² *Ibidem.*

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 26.

⁵⁵ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 45.

⁵⁶ V. Cheresteșiu, *op. cit.*, p. 20.

Privitor la problema limbii, în „Reflexiile“ sale, cărturarul român conchide : „Patria noastră are trebuință de o limbă vie dicasterială și diplomatică în locul celei moarte latine. Care să fie acea limbă predominantă în patrie ? Fiindcă opinia noastră în punctul acesta nici pînă acuma nici astăzi nu o cere nimeni pe calea constituțională, noă nu ni se cuvine a ne amesteca nici a cumpăni în vreo parte sau alta, ci a rămînea strîns neutrali și a lăsa ca toată pricina să o dezbată și să o răstoarne acele nații, care sînt reprezentate în adunarea constituțională a patriei și să o sancționeze monarhul. Românii sînt prea încredințați, că limba poporului nostru în școalele populare, în biserici și în viața socială și familiară în veci nu va putea fi alta decît numai cea suptă cu țîța mamei : aceasta e neapărat condiționată prin numerositatea poporului, prin relege și prin firea limbei cea atît de ușoară și dulce, etc.“⁵⁷.

Dacă călătorul francez ar fi cunoscut „cîteva episoade din prea tristele întimplări mai nouă de la Blaj, nu ne îndoim, că ar fi avut prilej a pătrunde și în caracterul acelor români din o parte D-sale cam neașteptată . . .“⁵⁸ și desigur după bunăvoința manifestată în general față de români, aceste aspecte i-ar fi apărut în altă lumină. Și sub această optică, G. Barițiu ni se dezvăluie ca un luptător pentru drepturile politice ale românilor : „reformele nicăieri nu se fac în galop, că abuzurile nu se stîrlesc par force, ci cu încetul, cu tact cruțătoriu, dar tocma pentru aceasta cu atît mai sigur“⁵⁹.

Este cunoscută atitudinea marelui cărturar transilvănean privitoare la cele două confesiuni în care erau împărțiți românii. El a combătut întotdeauna obscurantismul clerical. Unele conflicte între preoții uniți și neuniți, amintite de A. de Gerando, le consideră excepții : „Românii nu mai sînt orbii de mai nainte, pentru ca să-și spargă capitele în numele evangheliei“⁶⁰. După părerea sa, . . . „noi românii transilvăneni și bănățeni avem patrie, pe care ne-am păstrat-o de la Traian și pînă astăzi ; noi nu sîntem popor fugariu ca unii asiați ; aici în patria noastră voim și credem tare și virtos, că vom ajunge la matoritate politică și la drepturi bisericești și politice“⁶¹. Mai mult, G. Barițiu combate și opinia călătorului francez, cum că românii „ar trage cătră o putere străină“⁶². Exprimîndu-și convingerea și optimismul în satisfacerea acestor deziderate, publicistul ardelean afirmă în continuare : „Noi sîntem prea siguri de un aliat al nostru mult mai puternic decît toate milioanele de baionete ; acela e timpul și în timp matoritatea noastră produsă prin spiritul veacului, care ne umbrează și pe noi și ne răpește cu sine ca pe toate celelalte popoare europene cu care sîntem chemați a păși neapărat la însoțire și frățietate mai strînsă decît oricînd altădată. Nu e putere carea să ne mai poată preface sau desființa“⁶³.

⁵⁷ G. Barițiu, *op. cit.*, p. 46.

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ *Ibidem.*

⁶⁰ *Ibidem*, p. 47.

⁶¹ *Ibidem.*

⁶² *Ibidem.*

⁶³ *Ibidem.*

Reflecțiile lui G. Barițiu nu ocolesc nici problemele religioase abordate de A. de Gerando. El încadrează suferințele și prigonirile religioase ale românilor transilvăneni în contextul european, dând exemple similare din restul Europei. Religia ortodoxă, neconsiderată receptă, avea foarte multe piedici de învins. Dar pentru răul din acele vremuri, G. Barițiu acuză și clerul greco-bizantin. Cu acest prilej este dezvăluită atitudinea sa anticlericală, care demască totodată obscurantismul preoților ortodocși, pe care îi consideră la fel de vinovați ca și pe cei catolici de incultura maselor. Așa cum clerul apusean folosește limba latină în detrimentul celei naționale, cel răsăritean întrebuintează la slujbe religioase cea slavonă. „Românii nu mai puteau rămâne supuși ascultători ca pînă aci către clerul bizantino-asiatic părăsiți și neîndreptățiți de atîtea veacuri se apuca de frunză și de iarbă numai ca să dea de vreo ușurare“⁶⁴, conchizînd apoi „că românii nu poartă vina obscurantismului religios în care au zăcut atîtea veacuri, ci o poartă aceea, care au îndrăznit a da credinței... numirea neamului lor... și le-au plăcut a ține și pe popoară supț epitropie tirănitore...“⁶⁵. G. Barițiu se arată indignat de atitudinea reacționară a clerului față de știință, zicînd „că îndată ca fiii veacului, adică mirenii vor simții că știu mai mult ca clerul, îl vor părăsi negreșit“⁶⁶. Cu toate aceste opinii, marele cărturar consideră că o parte a clerului vremii este „mai luminat decît toate clerurile din toată Asia și Europa turcică, ba pe alocurea țin concurență cu procopsiții europeni“, fapt care, însă, nu schimbă esența lucrurilor⁶⁷.

Cu toată energia și cu o bogată argumentație, G. Barițiu îl combate pe A. de Gerando, cînd acesta afirmă că poporul român este leneș. „Țăranul iobag, crunt exploatat „are și el ca toată Europa 365 zile pe an“. Din acest total trebuiau însă scăzute sărbătorile și apoi cele 104 zile cît era obligat săteanul să lucreze pe pămîntul nobilului, și alte 14 zile pentru comitat, la drumuri, poduri etc., așa că țăranului nu-i mai rămîneau decît 151 zile în care trebuia să cîștige necesarul pentru întreținerea familiei, a vitelor, și să poată plăti contribuția în natură. Dar o bună parte a zilelor rămase la dispoziție erau într-un anotimp cînd nu se putea practica agricultura“. Cu acest prilej G. Barițiu demască și politica claselor conducătoare care împiedeca accesul țăranului român la învățarea meseriilor. Țăranul român „pe seamă și lucră mai cu inimă, dar pe sama proprietarului nu lucră decît numai în silă“, ca apoi să arate că „graful Ștefan Secsenyi în Hitel și baronul Nicolae Veselenyi în Beliteletek dezvinuind pe țărani desăvirșit și dovedind totodată că în brazdă străină și maghiarii și slavii și alții sint tot așa lințezi ca și românii“⁶⁸.

Un ultim aspect al „Reflexiilor“ lui G. Barițiu, este cel legat de răscoala țăranilor din anul 1784, amintită de A. de Gerando. Despre această mare răzmeriță, cărturarul ardelean se pronunță astfel. „Rebelia lui Horia. Autorului (călător francez, n. n.) i se pare, că Horia și Cloșca s-au organizat rebelia ca niște generali. Deși istoria aceluia eveniment prea fatal este

⁶⁴ *Ibidem*, p. 51.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 52.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 54.

încă prea întunecată și rău scrisă, atît totuși a lămurit (A. de Gerando, n. n), că Românii transilvăneni la 1784 au făcut cea mai mare nebunie din cîte se pot socoti ; ei au gîndit că au a face cu o mîină de nobili cruzi, cum și aceea, că cu sila se pot stoarce drepturi pentru un popor încă foarte nematur pe atunci. Dar națiunile Transilvaniei află o mare plăcere a lipi aceea rebelie ca o crimă moștenită și ca o pată neștearsă de pe numele Românului. Fie așa : numai muștrarea fie și reciprocă. Au nu și Secuții rebelară tot în anul 1784 (!) la Madefalva și peste cîteva ani după aceea a doua oară. Au nu află în istorie urme de cîteva rebelii — motivate sau nemotivate ce ne pasă — chiar și din partea Sașilor ? Cine nu cunoaște sîngeroasa împotrivire a Sașilor birseni supt Leopold I ș. a. ? Iar apoi nobiliimea ! Să ne aducem aminte numai de complotul Martinovician. Deci care e fără vină, să arunce piatra asupra Românului “⁶⁹. Sincer sau din prudență, George Barițiu respinge ideea revoltei ca mijloc de schimbare a lucrurilor, preferînd o cale de reforme.

Cartea lui Auguste de Gerando, *La Transylvanie et ses habitants*, deși tributară unor idei ale claselor dominante maghiare, pe pozițiile cărora se situează autorul, este importantă prin aspectele economice, politice, culturale și etnografice, pe care le evidențiază făcînd cunoscut în acest fel, în Apus, situația românilor din Transilvania și aspirațiile la libertate socială și națională, deziderate vitale ce se vor desăvîrși de abia la 1 Decembrie 1918.

AUGUSTE DE GERANDO SUR LES ROUMAINS TRANSYLVAINS

(RÉSUMÉ)

L'auteur s'occupe de l'ouvrage d'Auguste de Gerando, *La Transylvanie et ses habitans*, apparu à Paris en 1845. Ce livre décrit quelques impressions du voyageur français sur les roumains de Transylvanie. Bien que certaines opinions de A. de Gerando se placent sur les positions de classe des gouverneur hongrois (A. de Gerando était marié avec la comtesse Emma Teleki), il regarde avec sympathie les aspirations du peuple roumain pour liberté sociale et nationale.

De suite, l'auteur présente les réflexions de George Barițiu en ce qui concerne l'ouvrage de A. de Gerando, réflexions apparues dans la gazette *Foaie pentru mînte, inimă și literatură* (Brașov, 1846), qui révèlent des intéressantes conceptions de sa pensée sociale et politique.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 56.